

مهرهای شاهان قاجاریه

رضا فراستی

مهر کردن اسناد از دیرباز در ایران مرسوم بوده است. چنانکه در بسیاری از اسناد می‌توان اثر مهرها را مشاهده نمود. مهرهای موجود در اسناد، بیانگر اطلاعاتی از جمله فرستنده یا منشأ صدور، دست به دست شدن اسناد برای هرگونه اقدام و از طرفی موجب اعتبار خاصی برای اسناد است.

یکی از راههای شناسایی اسناد تاریخی، آگاهی نسبت به نشانه‌هایی در اسناد است و مهرها از جمله نشانه‌ها.

در دوره قاجاریه نیز شاهان و شاهزادگان مانند ادوار گذشته اسناد را مهر می‌کردند. اگرچه قبلاً راجع به مهرهای شاهان و شاهزادگان دوره مذکور مطالبی در منابع چاپ شده است، اما نگارنده در طی سالها کار با اسناد تاریخی در مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران و جمع‌آوری اطلاعات مهرها طی ۱۳ سال گذشته، به اطلاعاتی افزون بر منابع چاپی دست یافته و علاقمند به انتشار آنها گردیدم.

هدف این مقاله معرفی مهرهای دستی و چاپی شاهان، ولیعهدها و نواب سلطنت قاجاریه که در هر نوع سند از جمله فرمان، نامه، رقم و... آمده است. از اواسط دوره ناصرالدین شاه به بعد، به غیر از مهرهای دستی، مهرهای چاپی به صورت سربرگ، سر پاکت یا به صورت چسبان مخصوص پاکت در اسناد مشاهده شد و مقصود از مهرهای چاپی، نوع مذکور است.

در مجموع تعداد ۱۳۰ مهر در این مقاله معرفی شده است و برای رفع ابهام بر بعضی از آنها توضیحاتی نوشته شده است.

برای تدوین مقاله علاوه بر بررسی اسناد مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، به اسنادی که امکان دسترسی در بخش خطی یا سایر قسمتهای کتابخانه ملی، بخش خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و بخش خطی کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی بود نیز مراجعه شد؛ هم‌چنین اسناد و مطالبی که در منابع چاپی آمده بود، مورد بررسی

قرار گرفت.

آنچه که قبلاً راجع به مهرهای شاهان و شاهزادگان قاجاریه چاپ شده است عبارتند از:

۱. طاهری شهاب. «سجع مهر سلاطین و شاهزادگان و صدور ایران». وحید، س ۲ ش ۸ (مرداد ۱۳۴۴): ۴۱-۴۹.

در مقاله مذکور، فقط سجع ۱۹ مهر از شاهان و ۱۴ مهر از شاهزادگان نوشته شده است. اطلاعات بعضی از مهرها ناقص است و یا اشتباه خوانده شده.

۲. رایینو دی بورگوماله، هل. آلبوم سکه‌ها، نشانها، و مهرهای پادشاهان ایران (از سال ۱۵۰۰ تا ۱۹۴۸ میلادی). به اهتمام محمد مشیری. تهران: مؤسسه سکه‌شناسی ایران؛ امیرکبیر، ۱۳۵۳.

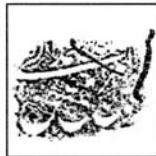
این کتاب که در سال ۱۹۵۱ (۱۳۳۰ شمسی) در بریتانیا چاپ شده، در بخش مهرها صفحه ۵۱، تصاویر ۲۰ مهر از شاهان را آورده است.

۳. قائم مقامی، جهانگیر. مقدمه‌یی بر شناخت اسناد تاریخی. تهران: انجمن آثار ملی، ۱۳۵۰. در کتاب مذکور تعداد ۴۰ مهر از شاهان و ولیعهدهای قاجاریه معرفی شده. اطلاعات تعدادی از مهرها با اطلاعات رایینو و طاهری شهاب یکسان است و بعضی از مهرها درست خوانده نشده است.

یادآور می‌شود که مقاله حاضر محدود است به اسناد قابل دسترسی، از اینرو عاری از نقص و عیب نیست. امید است استفاده‌کنندگان محترم در اضافه نمودن به اطلاعات یا رفع نواقص مطالب، نگارنده را یاری فرمایند. در ضمن از همه کسانی که اینجانب را در جمع‌آوری اطلاعات و تدوین مقاله یاری رساندند، کمال تشکر را دارم.

۱. آغا محمدخان ۱۱۹۳-۱۲۱۱ ق.

۱-۱. مهر چهارگوش^۱ (شکل ۱) به سجع:

افوض امری الی الله عبده محمد

۱۱۹۹

شکل ۱

اثر مهر فوق در سندی به تاریخ ذی حجه ۱۱۹۹ مشاهده شد.^۲
 ۲-۱. مهر چهارگوش کلاهک دار^۳ (شکل ۲) به سجع:

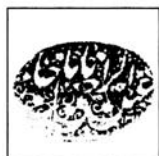
افوض امری الی الله عبده محمد

شکل ۲

تاریخ سند شوال ۱۲۱۱ است و متأسفانه نوشته در قست کلاهک مهر خوانا نیست.

۲. فتحعلی شاه ۱۲۱۲-۱۲۵۰ ق.

۲-۱. قبل از سلطنت، مهر بیضی^۴ (شکل ۳) به سجع:

عبده الراجی باباخان

۱۲۱۱

شکل ۳

۲-۲. زمان سلطنت:

۲-۲-۱. مهر چهارگوش^۵ (شکل ۴) به سجع:

لا اله الا الله الملك الحق المبين

عبده باباخان

شکل ۴

اثر مهر فوق بر روی سندی به تاریخ جمادی الاول ۱۲۱۲ مشاهده شد.

۲-۲-۲. مهر گلابی^۶ (شکل ۵) به سجع:

۲. کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. بخش خطی، سند شماره ۵.

۳. همان، سند شماره ۱۰.

۴. یا سنت لوئی رابینو، *آلبوم سکه‌ها، نشانها و مهرهای پادشاهان ایران (از سال ۱۵۰۰-۱۹۴۸ میلادی)*. به

اهتمام محمد شیری. تهران: مؤسسه سکه‌شناسی ایران؛ امیرکبیر، ۱۳۵۳. بخش تصاویر، ص ۵۱.

۵. کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. بخش خطی، سند شماره ۱۱۶.

۶. یاسنت لوئی رابینو، بخش تصاویر ص ۵۱.

شکل ۵

العزة لله
شاه شاهان جهان فتحعلی

۲-۲-۳. مهر چهارگوش^۷ (شکل ۶) به سجع:

شکل ۶

السلطان فتح علی
[۱۲۱۴]

۲-۲-۴. مهر چهارگوش (شکل های ۷ و ۸) در دو اندازه^۸ و به سجع:

العزة لله
گرفت خاتم شاهی ز قدرت ازلی
قرار در کف شاه زمانه فتحعلی
۱۲۱۷

درباره مهر فوق در اندازه کوچکتر دو نکته قابل توجه است. یکی آنکه تاریخ حک مهر هم ۱۲۱۴ و هم ۱۲۱۷ متصور است. دوم آنکه گل و بوته آن با اندازه دیگر تفاوت دارد.

شکل ۸

شکل ۷

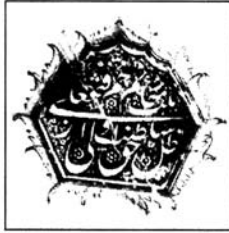
۲-۲-۵. مهر پنج گوش کلاهک دار^۹ (شکل ۹) به سجع:

۷. مصطفی افشار (بهاءالملک)، سفرنامه خسرومیرزا به پطرزبورغ و تاریخ زندگی عباس میرزا نایب السلطنه.

به کوشش محمد گلبن. تهران: انتشارات کتابخانه مستوفی، ۱۳۴۹. ص ۴.

۸. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. اسناد شماره ۵۸۷۳ و ۷۰۹۵.

۹. کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. بخش خطی، دفتر ۴۰ شماره لیست ب (۲) از دفتر فرمانها.

شکل ۹

العزة لله.
زينت خاتم جم فتحعلي
ظل حق سلطنت او ازلی
۱۲۳۰

۲-۲-۶. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۱۰} (شکل ۱۰) به سجع:

شکل ۱۰

الملك لله
سلطان صاحبقران
گرفت خاتم شاهی ز قدرت ازلی
قرار در کف شاه زمانه فتحعلي
۱۲۴۴

۲-۲-۷. مهر گلابی (شکل ۱۱) به سجع:

شکل ۱۱

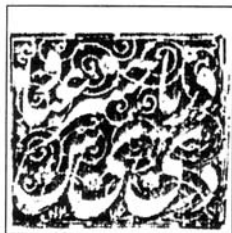
السلطان فتحعلي شاه قاجار

اثر مهر مذکور بر روی یکی از نسخه‌های خطی کتابخانه سلطنتی که چاپ شده، دیده شد.^{۱۱}

۳. عباس میرزا نایب السلطنه و ولیعهد تولد ۱۲۰۳ فوت ۱۲۴۹ ق.

۳-۱. مهر چهارگوش^{۱۲} (شکل ۱۲) به سجع:

۱۰. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. سند شماره ۶۰۱۱.
۱۱. علی‌قلی شیرازی، صد کلمه منظوم (فارسی) از سخنان گزیده حضرت علی علیه‌السلام. با مقدمه جمال‌الدین شیرازیان. تهران: بنیاد دایرة‌المعارف اسلامی، مرکز انتشار نسخ خطی، ۱۳۶۸. ص. بعد از پانزده.
۱۲. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. سند شماره ۶۷۷۸.

شکل ۱۲

درّ دریای خسروی عباس
۱۲۱۴

مهر فوق را به کتابهای کتابخانه سلطنتی نیز زده‌اند.

۲-۳. مهر چهارگوش^{۱۳} (شکل ۱۳) به سجع:

شکل ۱۳

درّ دریای خسروی عباس
۱۲۴۰

۳-۳. مهر بیضی^{۱۴} (شکل ۱۴) به سجع:

شکل ۱۴

عبده الراجی عباس
۱۲۴۰

مهر فوق را به کتابهای کتابخانه سلطنتی نیز زده‌اند.

۴-۳. مهر چهارگوش^{۱۵} (شکل ۱۵) به سجع:

شکل ۱۵

عباس

۱۴. همان، سند شماره ۶۹۴۵ق.

۱۳. همان، سند شماره ۵۷۸۴.

۱۵. ابوالقاسم لاچینی، *احوال و دستخط‌های عباس میرزا قاجار نایب‌السلطنه و تاریخچه مختصری از جنگ‌های ایران با دول روسیه و عثمانی*. تهران: بنگاه مطبوعاتی افشاری، ۱۳۲۶. ص ۳.

۳-۵. مهری به سجع^{۱۶}:
ز فتحعلی شد عیان فر عباس

۴. علی شاه ظل السلطان تولد ۱۲۱۰ فوت ۱۲۷۱ ق.

علی خان ملقب به ظل السلطان و پسر دهم فتحعلی شاه، بعد از درگذشت فتحعلی شاه تا رسیدن ولیعهد محمد میرزا به تهران، چهل روز در تهران سلطنت کرد و خود را علی شاه خواند. مهرهای او عبارتند از:

۴-۱. پیش از درگذشت فتحعلی شاه، مهر چهارگوش^{۱۷} (شکل ۱۶) به سجع^{۱۸}:

شکل ۱۶

علی بظل سلطان ز شاه ملقب شد

۱۲۳۲

اثر مهر فوق بر سندی به تاریخ صفر ۱۲۳۸ مشاهده شد.

۴-۲. پس از فوت فتحعلی شاه و هنگام دعوی پادشاهی، مهر چهارگوش^{۱۹} (شکل ۱۷) به سجع:

شکل ۱۷

السلطان علی شاه

۱۲۵۰

۴-۳. پس از تاجگذاری و قبل از ورود محمدشاه به تهران، شعری را سجع مهر خود قرار داد:^{۲۰}

ظل سلطان بدو ظل الله شد

شکرالله که علی خان شه شد

۱۶. طاهری شهاب، «سجع مهر سلاطین و شاهزادگان و صدور ایران». وحید، س ۲، ش ۸ (مرداد ۱۳۴۴): ۴۸.

۱۷. کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. بخش خطی، سند شماره ۲۷.

۱۸. جهانگیر قائم مقامی در کتاب مقدمه‌یی بر شناخت اسناد تاریخی صفحه ۳۹۰، مهر را چنین خوانده است: علی بظل السلطان ز شاه یافت لقب - ۱۲۴۴.

۱۹. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. سند شماره ۳۹-۳-۱۳۷ او.

۲۰. مهدی بامداد، شرح حال رجال ایران در قرن ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ هجری. تهران: زوار، ۱۳۴۷. ج ۲. ص ۳۸۴.

۴-۴. وی پس از فرار از زندان محمدشاه، به قفقاز گریخت و بعد به عثمانی سفر کرد و آنگاه در عراق اقامت نمود. نمونه مهری از وی در طی مدت مذکور به شکل بیضی^{۲۱} (شکل ۱۸) و به سجع:

ظل السلطان

۱۲۵۴

شکل ۱۸

۵. محمدشاه ۱۲۵۰-۱۲۶۴ق.

۵-۱. قبل از سلطنت:

۵-۱-۱. مهر چهارگوش^{۲۲} (شکل ۱۹) به سجع:

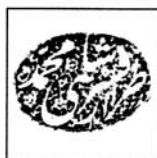

نگین دولت و اقبال در یمین محمد

۱۲۳۸

شکل ۱۹

۵-۱-۲. مهر بیضی در انتهای سند^{۲۳} (شکل ۲۰) به سجع:

طراز افسر شاهی محمد

۱۲۴۰

شکل ۲۰

۵-۲. زمان سلطنت:

۵-۲-۱. مهر چهارگوش^{۲۴} کلاهک دار (شکل ۲۱) به سجع:

۲۱. محمدرضا نصیری، «چند سند تاریخی». بررسیهای تاریخی. س ۱۰، ش ۱ (فروردین و اردیبهشت ۱۳۵۴): ۱۹۹.

۲۲. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. سند شماره ۷۱۲۰.

۲۳. خان ملک ساسانی، سیاستگران دوره قاجار. تهران: بابک [بی تا]. ج ۲. ص ۴۵.

۲۴. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. سند شماره ۵۸۳۳.

شکل ۲۱

الملك لله

شکوه ملک و ملت رونق آیین و دین آمد
محمدشاه غازی صاحب تاج و نگین آمد
۱۲۵۰

۵-۲-۲. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۲۵} (شکل ۲۲) به سجع:

شکل ۲۲

العزیز

۱۲۵۱

۵-۲-۳. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۲۶} (شکل ۲۳) به سجع:

شکل ۲۳

هو العلی الغالب

السلطان ابن السلطان محمد شاه غازی
۱۲۵۳

۵-۲-۴. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۲۸} (شکل ۲۴) به سجع:

۲۵. همان، سند شماره ۶۹۳۳.

۲۶. همان، سند شماره ۵۹۷۶.

۲۷. راجع به سجع مهر دو نکته قابل توجه است:

الف. شاه خود را فرزند شاه خوانده، در صورتی که عباس میرزا شاه نبود.

ب. جهانگیر قائم‌مقامی در صفحه ۳۹۲ سجع مهر مذکور را چنین خوانده است: هو- ولایت علی + السلطان

بن السلطان محمد شاه غازی ۱۲۵۴

۲۸. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. سند شماره ۶۹۳۶.

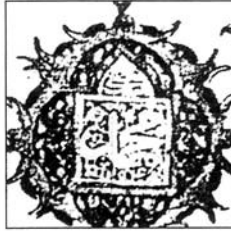
شکل ۲۴

العزیز

محمد

۱۲۵۴

۵-۲-۵. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۲۹} (شکل ۲۵) به سجع:

شکل ۲۵

هو‌العلی‌ الغالب

محمد

۱۲۵۴

۵-۲-۶. مهر چهارگوش انگشتری با نقش شیر و خورشید^{۳۰} (شکل ۲۶) به سجع:

شکل ۲۶

السلطان محمدشاه

۱۲۵۵

۵-۲-۷. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۳۱} (شکل ۲۷) به سجع:

شکل ۲۷

العزة لله

السلطان محمدشاه قاجار

۱۲۵۰

۵-۲-۸. مهر بیضی که به کتابهای کتابخانه سلطنتی^{۳۲} زده شده به سجع:

نگین بخش ملوک ترک و تازی   ملک سلطان محمدشاه غازی

۲۹. همان، سند شماره ۶۹۴۰.

۳۰. یاسنت لوئی رابینو، بخش تصاویر، ص ۵۱.

۳۱. کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی. بخش خطی، دفتر فرامین و احکام شماره ۳۷۲ عکسی. ش ۷۷.

۳۲. بدری آتابای، فهرست تاریخ - سفرنامه - سیاحت‌نامه - روزنامه‌ها و جغرافیای خطی کتابخانه سلطنتی.

[تهران: بی‌نا]، ۱۳۵۶. ردیف ۲۶۱.

قابل توجه آنکه خانم آتابای مهر مذکور را از آن سلطان محمدمیرزا سیف‌الدوله دانسته است. به نظر

نگارنده اگر به شعر دقت شود، مهر مربوط به محمدشاه است.

۶. ناصرالدین شاه ۱۲۶۴-۱۳۱۳ق.

۱-۶. قبل از سلطنت:
۱-۱-۶. مهر بیضی^{۳۳} (شکل ۲۸) به سجع:

عبده الراجی ناصرالدین
۱۲۴۸

شکل ۲۸

۲-۱-۶. مهر بیضی^{۳۴} (شکل ۲۹) به سجع:

ناصرالدین
۱۲۴۸

شکل ۲۹

مهر فوق در سندی به تاریخ شوال ۱۲۶۰ آمده است. نکته قابل توجه آنکه پایین سند، مهر مهد علیا مادر ناصرالدین شاه نیز مشاهده شد. حال که از مهدعلیا سخن به میان آمد، از سه مهر مهدعلیا که تاکنون به دست آمده، در زیر یاد می شود:

الف. مهر بیضی^{۳۵} (شکل ۳۰) به سجع:

ولیعهد شه را مهین مادرم
۱۲۵۲

شکل ۳۰

۳۳. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. سند شماره ۵۹۷۷.

۳۴. همان، سند شماره ۶۹۴۱.

۳۵. همان، سند شماره ۶۹۴۱.

ب. مهر بیضی^{۳۶} (شکل ۳۱) به سجع:

شکل ۳۱

شاه جم نگین را مهین مادرم

۱۲۶۴

ج. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۳۷} (شکل ۳۲) به سجع:

شکل ۳۲

الله

مهد علیا

۱۲۸۰

۳-۱-۶. مهر چهارگوش^{۳۸} (شکل ۳۳) به سجع:

شکل ۳۳

ولیعهد شاه جهان ناصرالدین

۱۲۵۵

مهر فوق به کتابهای کتابخانه سلطنتی نیز زده می‌شد.^{۳۹}

۲-۶. زمان سلطنت:

۱-۲-۶. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۴۰} (شکل ۳۴) به سجع:

هوالعزیز

الملک لله

ناصردین محمد ناصرالدین شاه شد

خاتم او را نگین آفتاب و ماه شد

شکل ۳۴

۳۶. همان، سند شماره ۱۰۶۷۴.اق.

۳۷. همان، نسخه خطی شماره ۱۳۷۸.

۳۸. همان، سند شماره ۷۱۴۶.

۳۹. بدری آتابای، ردیف ۵۹.

۴۰. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. سند شماره ۵۹۲۹.

مهر فوق در سندی به تاریخ شوال ۱۲۶۴ آمده است.
۶-۲-۲. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۴۱} (شکل ۳۵) به سجع:

شکل ۳۵

هو‌العلی‌ الغالب
السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار
۱۲۶۴

۶-۲-۳. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۴۲} (شکل ۳۶) به سجع:

شکل ۳۶

الملك لله
السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار
۱۲۶۴

۶-۲-۴. مهر چهارگوش انگشتری با نقش شیر و خورشید در پایین سمت راست سند^{۴۳}
(شکل ۳۷) به سجع:

شکل ۳۷

سلطان ناصرالدین
۱۲۶۴

۶-۲-۵. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۴۴} (شکل ۳۸) به سجع:

۴۲. همان، سند شماره ۷۸۹۵ق.

۴۴. همان، سند شماره ۶۰۲۰.

۴۱. همان، سند شماره ۵۹۷۵.

۴۳. همان، سند شماره ۵۸۰۵.

الملك لله تعالى
تا که دست ناصرالدین خاتم شاهی گرفت
صیت داد و معدلت از ماه تا ماهی گرفت
۱۲۶۴

شکل ۳۸

۶-۲-۶. مهر چهارگوش کلاهک‌دار در دو اندازه^{۴۵} (شکل ۳۹) به سجع:

الملك لله
السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار
۱۲۶۵

شکل ۳۹

اثر مهر اندازه کوچکتر فوق در حاشیه سمت راست نامه‌ای که ناصرالدین شاه برای پادشاه بلژیک در سال ۱۲۸۲ قمری نوشته شده، آمده است.

۶-۲-۷. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۴۶} (شکل ۴۰) به سجع:

هو
شاه شاهان ناصرالدین مهردر
۱۲۷۴

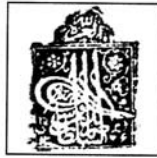
شکل ۴۰

مهر فوق را به کتابهای کتابخانه سلطنتی می‌زدند.

۴۵. همان، اسناد شماره ۶۰۳۱ و ۵۸۱۶.

۴۶. کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. نسخه چاپ سنگی به شماره ۷۶۹۱.

۶-۲-۸. مهر چهارگوش کلاهک‌دار به طرح طغرا^{۴۷} (شکل ۴۱) به سجع:

شکل ۴۱

العزة لله
السلطان ناصرالدين شاه قاجار
۱۲۷۶

۶-۲-۹. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۴۸} (شکل ۴۲) به سجع:

شکل ۴۲

الملك لله
السلطان ناصرالدين شاه قاجار
۱۲۸۳

۶-۲-۱۰. مهر چهارگوش کلاهک‌دار به طرح طغرا^{۴۹} (شکل ۴۳) به سجع:

شکل ۴۳

العزة لله
السلطان ناصرالدين شاه قاجار
۱۲۸۴

۶-۲-۱۱. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۵۰} (شکل ۴۴) به سجع:

شکل ۴۴

العزة لله
ناصرالدين

۴۷. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. سند شماره ۶۰۷۲.

۴۸. همان، سند شماره ۵۸۸۰.

۴۹. جهانگیر قائم‌مقامی در صفحه ۳۹۶ مهر فوق را چنین خوانده است: العزة لله + السلطان بن السلطان

ناصرالدين شاه قاجار + ۱۲۸۴

۵۰. جهانگیر قائم‌مقامی، «مهرهای نویافته پادشاهان ایران». بررسیهای تاریخی، س ۷، ش ۲ (خرداد - تیر

۱۳۵۱): ۱۰۸

۱۲-۲-۶. مهر چاپی^{۵۱} در دو اندازه با نقش تاج (شکل ۴۵)، به رنگهای سرخ جگری یا طلایی و به سجج:

شکل ۴۵

هو الناصر
۱۲۹۰

۱۳-۲-۶. مهر چاپی روی پاکت به طرح طغرا با نقش تاج و شیر و خورشید^{۵۲} (شکل ۴۶)،

شکل ۴۶

به رنگ طلایی و به سجج:
السلطان ناصرالدین شاه
۱۲۹۰

۱۴-۲-۶. مهر چهارگوش کلاهدار^{۵۳} (شکل ۴۷) به سجج:

شکل ۴۷

هو
الملك لله
خلد الله ملكه
ناصرالدین شاه عادل خسرو صاحب قران
آفتاب دین و دولت ثانی نوشیروان
۱۲۹۴

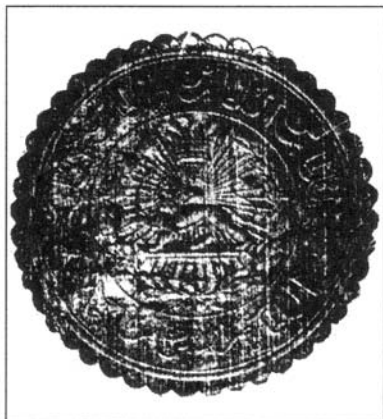
۵۱. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. سند شماره ۵۵ ق.

۵۳. همان، سند شماره ۶۰۵۶ ق.

۵۲. همان، سند شماره ۷۵۱۵ ق

۶-۲-۱۵. مهر چاپی دایره با نقش تاج و شیر و خورشید^{۵۴} (شکل ۴۸)، مخصوص چسباندن در پاکت و به رنگهای خاکستری یا آبی و به سجع^{۵۵}:

شکل ۴۸

السلطان بن السلطان بن السلطان
السلطان ناصرالدین شاهنشاه قاجار

۶-۲-۱۶. مهر چاپی بیضی با نقش شیر و خورشید^{۵۶} (شکل ۴۹)، مخصوص چسباندن در پاکت به سجع:

شکل ۴۹

السلطان بن السلطان بن السلطان
السلطان ناصرالدین شاهنشاه قاجار

۶-۲-۱۷. مهر چاپی دایره با نقش تاج و شیر و خورشید^{۵۷} (شکل ۵۰)، مخصوص چسباندن در پاکت به سجع:

۳

۵۴. همان، سند شماره ۷۸۱۱ق

۵۵. در سجع مهر، سومین کلمه «سلطان» به پدر محمدشاه یعنی عباس میرزا مربوط می‌شود. معلوم نیست که چرا او را سلطان دانسته‌اند.

۵۶. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. سند شماره ۵۸۷۵

۵۷. همان، سند شماره ۷۸۰۷ق

شکل ۵۰

السُّلْطَانُ بْنُ السُّلْطَانِ وَ الْخَاقَانُ بْنُ الْخَاقَانِ
شاهنشاه اعظم ناصرالدين شاه قاجار

۶-۲-۱۸. مهر چاپی دایره با نقش شیر و خورشید^{۵۸} (شکل ۵۱)، مخصوص چسباندن در پاکت، به رنگهای قرمز یا سبز و به سجع:

شکل ۵۱

هُوَ النَّاصِر
۱۲۹۸

۶-۲-۱۹. مهر چاپی دایره با نقش تاج و شیر و خورشید^{۵۹} (شکل ۵۲)، مخصوص چسباندن در پاکت به سجع:

شکل ۵۲

السُّلْطَانُ ابْنُ السُّلْطَانِ ابْنِ السُّلْطَانِ
السُّلْطَانُ نَاصِرَالدین شاهنشاه قاجار
۱۳۰۴

در قسمتی از مهر نام «مجدی» آمده که به نظر می‌رسد طراح مهر بوده باشد.

۵۹. همان، سند شماره ۴۶۷۹ق

۵۸. همان، سند شماره ۸۱۴ق

۶-۲-۲۰. مهر چاپی دایره با نقش تاج و شیر و خورشید^{۶۰} (شکل ۵۳)، مخصوص چسباندن در پاکت و به رنگهای قرمز یا سبز کاهویی.

شکل ۵۳

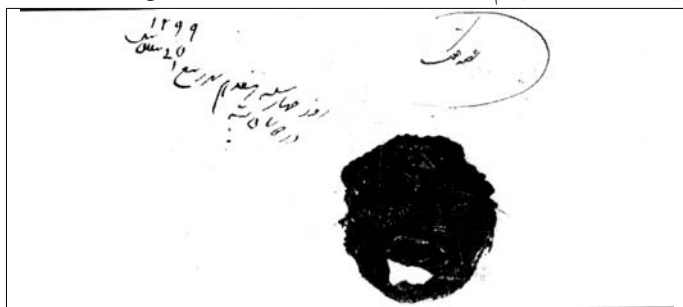
۶-۲-۲۱. مهر چهارگوش کلاهک‌دار با نقش تاج و خورشید و دو شیر نشسته^{۶۱} (شکل ۵۴)، به سجع:

شکل ۵۴

یا ناصر

۶-۲-۲۲. مهر چهارگوش با نقش تاج و شیر و خورشید که برای مهر و موم کردن پاکت‌های حاوی پیام شاه استفاده شده است^{۶۲} (شکل ۵۵)

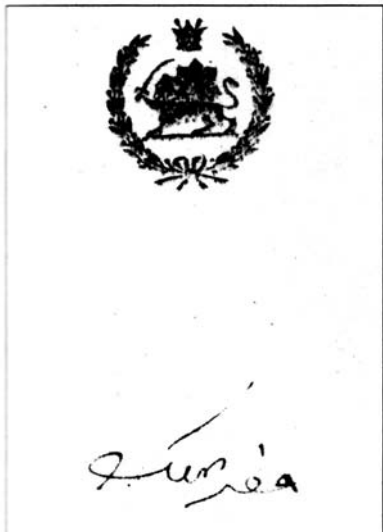
شکل ۵۵

۶۱. همان، سند شماره ۱۰۱۹۷۸ اق

۶۰. همان، سند شماره ۶۴۲۳ ق

۶۲. همان، سند شماره ۲۵۵۷۸ ق

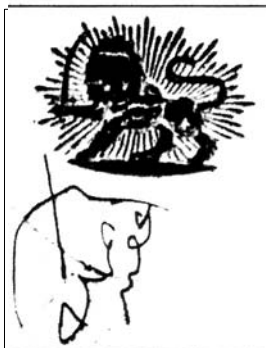
۶-۲-۲۳. مهر چاپی دایره با نقش تاج و شیر و خورشید^{۶۳} (شکل ۵۶) به رنگهای زرد یا بنفش و یا سبز

شایان ذکر است بعضی از شاهزادگان و رجال نیز از کاغذهای دارای نقش فوق برای مکاتبات استفاده کرده‌اند.^{۶۴}

شکل ۵۶

۶-۲-۲۴. نقش چاپی شیر و خورشید^{۶۵} (شکل ۵۷)

شکل ۵۷

۶۴. همان، سند شماره ۱۳۱۶۷ق

۶۳. همان، سند شماره ۲۲۷۰۲ق

۶۵. همان، سند شماره ۲۵۶۰۴ق

۶-۲-۲۵. مهر چاپی با نقش تاج^{۶۶} (شکل ۵۸) به سجع:

یا ناصر

شکل ۵۸

۶-۲-۲۶. مهر چاپی دایره^{۶۷} (شکل ۵۹)، مخصوص چسباندن در پاکت به سجع:

هو
ناصرالدین
۱۳۱۳

شکل ۵۹

۷. مظفرالدین شاه ۱۳۱۳-۱۳۲۴ ق.

۷-۱. قبل از سلطنت:

۷-۱-۱. مهر چهارگوش^{۶۸} (شکل ۶۰) به سجع:

ولیعهد

۱۲۷۸

شکل ۶۰

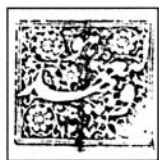
مهر فوق در پاکت نیز زده شده است.

۶۷. همان، سند شماره ۹۹۴۳۸ق

۶۶. همان، سند شماره ۸۰ق

۶۸. همان، سند شماره ۷۰۰۳

۷-۱-۲. مهر چهارگوش^{۶۹} (شکل ۶۱) به سجع:

شکل ۶۱

هو

ولیعهد

۱۲۷۸

۷-۱-۳. مهر چهارگوش^{۷۰} (شکل ۶۲) به سجع:

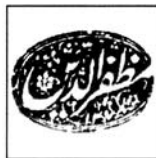
شکل ۶۲

منشور حکمرانی بگرفت زیب و آیین

از خاتم ولیعهد سلطان مظفرالدین

۱۲۷۸

۷-۱-۴. مهر بیضی^{۷۱} (شکل ۶۳) به سجع:

شکل ۶۳

مظفرالدین

۱۲۷۸

مهر فوق در پشت نامه‌ای که مظفرالدین میرزا به ناصرالدین شاه نوشته، مشاهده شد.

۷-۱-۵. مهر چهارگوش انگشتی با نقش شیر و خورشید^{۷۲} (شکل ۶۴) به سجع:

شکل ۶۴

بر ملکت ناصری ولیعهد

بر رایت نصر حق مظفرالدین

۱۲۸۲

۷۰. همان، سند شماره ۵۹۲۴

۶۹. همان، سند شماره ۶۹۹۴

۷۱. همان، سند شماره ۲۷۳۶۲ق

۷۲. کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. نسخه چاپ سنگی به شماره ۶۴۵۶

اثر مهر فوق بر روی کتاب دیده شد و تاریخ حک آن ۱۲۸۶ نیز متصور است.

۷-۱-۶. مهر چهارگوش^{۷۳} (شکل ۶۵) به سجع:

شکل ۶۵

الملك لله

وليعهد

۱۲۸۷

۷-۱-۷. مهر خشک با نقش تاج^{۷۴} (شکل ۶۶) به سجع:

شکل ۶۶

وليعهد دولت عليه ايران

۱۲۹۱

۷-۱-۸. مهر چهارگوش^{۷۵} (شکل ۶۷) به سجع:

شکل ۶۷

هوالمعز

وليعهد

۱۳۰۱

۷-۱-۹. مهر چهارگوش^{۷۶} (شکل ۶۸) به سجع:

شکل ۶۸

وليعهد

۱۳۰۸

۷۳. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، سند شماره ۶۹۹۴

۷۵. همان، سند شماره ۷۹۰۴ق

۷۴. همان، سند شماره ۵۹۲۴

۷۶. همان، سند شماره ۵۸۸۲

مهر فوق در پاکت نیز زده شده است.

۷-۱-۱۰. مهری به سجع^{۷۷}:

عبدہ الراجی مظفرالدین

۷-۲. زمان سلطنت:

۷-۲-۱. مهر چاپی دایره با نقش شیر و خورشید و دو تاج بزرگ و کوچک^{۷۸}، (شکل ۶۹) در اندازه و رنگهای مختلف از جمله نارنجی یا طوسی یا قهوه‌ای یا سبز یا آبی و یا بنفش به سجع^{۷۹}:

السُّلْطَانُ ابْنُ السُّلْطَانِ ابْنِ السُّلْطَانِ مَظْفَرِالدِّينِ شَاهِنشَاهِ قَاجَارِ

۱۳۱۳

مهر فوق بر روی سند و نیز پاکت چاپ شده و در بعضی از اسناد نقش تاج بزرگ را ندارد^{۸۰} (شکل ۷۰)

شکل ۷۰

شکل ۶۹

۷-۲-۲. مهر چاپی دایره با نقش تاج و شیر و خورشید^{۸۱} (شکل ۷۱)، مخصوص چسباندن در پاکت به سجع^{۸۲}:

۷۷. مهدی بامداد، ج ۴، ص ۱۳۵

۷۸. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، سند شماره ۱۹۶ق.

۷۹. جهانگیر قائم‌مقامی در صفحه ۴۰۳ مهر را چنین خوانده است:

السُّلْطَانُ ابْنُ السُّلْطَانِ ابْنِ السُّلْطَانِ مَظْفَرِالدِّينِ مِيرْزَا شَاهِنشَاهِ اِيْرَانِ

قابل توجه آنکه مهر مذکور با توجه به شکل ۱۷۷ همان منبع، نادرست خوانده شده است.

۸۰. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. سند شماره ۵۲ق

۸۱. همان، سند شماره ۶۷۰۴

۸۲. در سجع مهر، چهارمین کلمه «سلطان» به پدر محمدشاه یعنی عباس میرزا مربوط می‌شود. او که شاه نبوده

السلطان بن السلطان بن السلطان
السلطان مظفرالدین شاهنشاه قاجار

شکل ۷۱

۷-۲-۳. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۸۳} (شکل ۷۲) به سجع:

الملك لله تعالى
ز نقش خاتم سلطان مظفرالدین شاه
رسید صیت جهان داوری بماهی و ماه
سنه ۱۳۱۴

شکل ۷۲

۷-۲-۴. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۸۴} (شکل ۷۳) به سجع:

الملك لله
دمید کوب فتح و ظفر بعون اله
گرفت خاتم شاهي مظفرالدین شاه
۱۳۱۴

شکل ۷۳

۸۳. یاسنت لوئی رابینو، بخش تصاویر، ص ۵۱

→ است.

۸۴. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، سند شماره ۶۳۶۴

۷-۲-۵. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۸۵} (شکل ۷۴) به سجع:

شکل ۷۴

الملك لله

السلطان بن السلطان مظفرالدین شاه قاجار

۱۳۱۴

۷-۲-۶. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۸۶} (شکل ۷۵) به سجع:

شکل ۷۵

العزة لله

مظفرالدین شاه قاجار

۱۳۱۴

۷-۲-۷. مهر چاپی دایره با نقش تاج^{۸۷} (شکل ۷۶)، به سجع:

شکل ۷۶

السلطان مظفرالدین شاه قاجار

۸۶. همان، سند شماره ۶۸۴۷

۸۵. همان، سند شماره ۶۰۷۶

۸۷. همان، سند شماره ۷۰۳۳

۷-۲-۸. مهر چاپی دایره با نقش تاج و شیر و خورشید^{۸۸} (شکل ۷۷).

شکل ۷۷

۷-۲-۹. مهر چهارگوش کلاهک دار^{۸۹} (شکل ۷۸) به سجع:

شکل ۷۸

الملک لله
المؤید مظفرالدین شاه
سر شاهان سطیح این خرگاه
۱۳۱۴

۷-۲-۱۰. مهر چاپی با نقش تاج^{۹۰} (شکل ۷۹)

شکل ۷۹

۸۸. همان، سند شماره ۶۹۴۲ق

۸۹. فرهنگ زندگینامه‌ها، به سرپرستی حسن انوشه. تهران: مرکز نشر فرهنگی رجاء، ۱۳۶۹. روی جلد.

۹۰. سازمان اسناد ملی ایران. نمایشگاه اسناد (تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۱)

۸. محمدعلی شاه ۱۳۲۴-۱۳۲۷ ق.

۸-۱. قبل از سلطنت

۸-۱-۱. مهر چهارگوش^{۹۱} مربوط به زمان قبل از ولیعهدی (شکل ۸۰) به سجع:

شکل ۸۰

سلیل ولیعهد شاه فلک فر
محمدعلی بن سلطان مظفر
۱۲۹۵

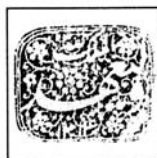
۸-۱-۲. مهر چهارگوش^{۹۲} (شکل ۸۱) به سجع:

شکل ۸۱

هو
ولیعهد
۱۳۱۴

۸-۱-۳. مهر چهارگوش^{۹۳} (شکل ۸۲) به سجع:

شکل ۸۲

الملک لله
ولیعهد
۱۳۱۴

۸-۱-۴. مهر چهارگوش^{۹۴} (شکل ۸۳) به سجع:

شکل ۸۳

تا که محمدعلی گشت ولیعهد شاه
خاتم عدلش گرفت عرصه ماهی و ماه
۱۳۱۴

۹۱. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، سند شماره ۶۶۶۰

۹۲. همان، سند شماره ۶۶۶۵

۹۳. همان، سند شماره ۸۱۹۷ ق

۹۴. همان، سند شماره ۶۶۶۸

۸-۱-۵. مهر چهارگوش^{۹۵} (شکل ۸۴) به سجع:

شکل ۸۴

بست چو از صدق با ولای علی عهد

گشت محمدعلی بشاه ولیعهد

۱۳۱۴

۸-۱-۶. مهر چایی با نقش تاج^{۹۶} (شکل ۸۵) به سجع:

شکل ۸۵

ولیه‌د دولت علیه ایران

۸-۲. زمان سلطنت:

۸-۲-۱. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۹۷} (شکل ۸۶) به سجع:

شکل ۸۶

الملک لله

بتوقيع برزد بعون آلهی

محمدعلی خاتم پادشاهی

۱۳۲۴

۸-۲-۲. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۹۸} (شکل ۸۷) به سجع:

۹۶. جهانگیر قائم‌مقامی، ص ۴۰۵

۹۵. همان، سند شماره ۶۶۷۱

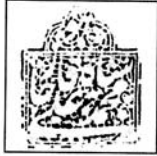
۹۷. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، سند شماره ۶۳۵۹

۹۸. همان، سند شماره ۶۷۴۴

شکل ۸۷

هو العلی
السلطان محمد علی شاه قاجار
۱۳۲۴

شکل ۸۸

۸-۲-۳. مهر چهارگوش کلاهک دار^{۹۹} (شکل ۸۸) به سجع:

هو
محمد علی شاه قاجار
۱۳۲۴

۸-۲-۴. مهر چایی دایره با نقش تاج و شیر و خورشید^{۱۰۰} (شکل ۸۹)، مخصوص چسباندن در پاکت به سجع:^{۱۰۱}

شکل ۸۹

السلطان بن السلطان بن السلطان بن السلطان بن
السلطان محمد علی شاه قاجار

۸-۲-۵. مهر چایی دایره با نقش تاج و شیر و خورشید^{۱۰۲} (شکل ۹۰)، مخصوص چسباندن در پاکت به سجع:

شکل ۹۰

السلطان بن السلطان محمد علی شاه قاجار
سنه ۱۳۲۴

۹۹. همان، سند شماره ۶۸۵۵

۱۰۰. همان، سند شماره ۶۶۹۰

۱۰۱. در این مهر پنجمین کلمه «سلطان» به پدر محمدشاه مربوط می شود در صورتی که او شاه نبود.

۱۰۲. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، سند شماره ۴۶ق

۸-۲-۶. مهر چایی دایره با نقش شیر و خورشید و دو تاج بزرگ و کوچک^{۱۰۳} (شکل ۹۱) به رنگهای قهوه‌ای یا آبی و به سجع:^{۱۰۴}
 از مهر فوق نمونه‌ای نیز مخصوص چسباندن در پاکت بدون نقش تاج بزرگ^{۱۰۵}
 (شکل ۹۲) دیده شد.

السَّلْطَان بن السَّلْطَان بن السَّلْطَان بن السَّلْطَان

السَّلْطَان محمدعلی شاهنشاه قاجار

۱۳۲۴

شکل ۹۲

شکل ۹۱

۸-۲-۷. مهر کوچکی برای مهر و موم کردن پاکتها^{۱۰۶} (شکل ۹۳) به سجع:

شکل ۹۳

محمدعلی

۱۰۳. همان، سند شماره ۷۷۳۹

۱۰۴. در این مهر نیز پنجمین کلمه «سلطان» به پدر محمدشاه مربوط می‌شود در صورتی که او شاه نبود.

۱۰۵. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، سند شماره ۷۸۵۲ق.

۱۰۶. جهانگیر قائم‌مقامی، ص ۴۰۸

۹. احمدشاه ۱۳۲۷-۱۳۴۴ ق.

سلطان احمد میرزا دوازده ساله بود که به سلطنت رسید. چون سن او قانونی نبود تا مدتی اداره امور حکومت به دست دو نایب السلطنه ابتدا علیرضاخان عضدالملک و سپس ابوالقاسم خان ناصرالملک بود. از اینرو مطالب این دوره به طور مجزا در زمان عضدالملک، ناصرالملک، دوره سلطنت خود احمدشاه و مطالبی از محمدحسن میرزا ولیعهد آورده می شود.

۹-۱. دوره عضدالملک:

۹-۱-۱. مهر چهارگوش^{۱۰۷} (شکل ۹۴) به سجع:

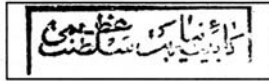
شکل ۹۴

علیرضای قاجار

نایب السلطنه

۱۳۲۷

۹-۱-۲. مهر چهارگوش^{۱۰۸} (شکل ۹۵) به سجع:

شکل ۹۵

کابینه نیابت سلطنت عظمی

۹-۱-۳. مهر بیضی^{۱۰۹} (شکل ۹۶) به سجع:

شکل ۹۶

کابینه نیابت سلطنت عظمی

۱۳۲۷

از مهر فوق در دوره ناصرالملک نیز استفاده شده است.

۱۰۷. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، سند شماره ۵۱۹۶

۱۰۹. همان، سند شماره ۵۲۸۵ ق

۱۰۸. همان، سند شماره ۳۴۲ ق

۹-۱-۴. سربرگ چاپی روی سند و پاکت با نقش تاج و شیر و خورشید^{۱۱۰} (شکل ۹۷)

به سجع:

نیابت سلطنت عظمی

اداره...

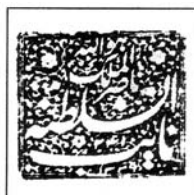
مورخه...

نمره...

شکل ۹۷

۹-۲-۲. دوره ناصرالملک:

۹-۲-۱. مهر چهارگوش^{۱۱۱} (شکل ۹۸) به سجع:

هو الله

ناصرالملک

نایب السلطنه

۱۳۲۹

شکل ۹۸

۹-۲-۲. سربرگ چاپی روی سند و پاکت با نقش تاج و شیر و خورشید^{۱۱۲} (شکل ۹۹)

به سجع:

کابینه نیابت سلطنت عظمی

سواد

مورخه

نمره

شکل ۹۹

۱۱۱. همان، سند شماره ۵۹۰۱

۱۱۰. همان، سند شماره ۲۳۷۷ق

۱۱۲. همان، ضمیمه سند شماره ۵۸۵۴

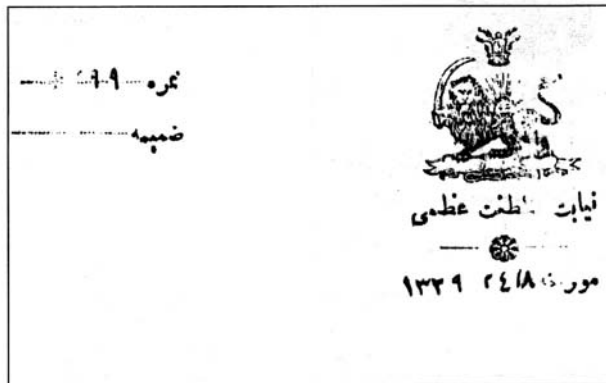
۳-۲-۹. سربرگ چاپی با نقش تاج و شیر و خورشید^{۱۱۳} (شکل ۱۰۰) به سجع:

نمره

نیابت سلطنت عظمی

ضمیمه

مورخه

شکل ۱۰۰

۴-۲-۹. نقش تاج و شیر و خورشید در دو اندازه، چاپی پشت پاکت^{۱۱۴} (شکل ۱۰۱) به

نمره

سجع:

نیابت سلطنت عظمی

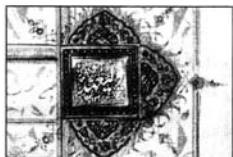

شکل ۱۰۱

۱۱۴. همان، سند شماره ۵۸۵۴

۱۱۳. همان، سند شماره ۵۳۷۳ق

۳-۹. دوره احمدشاه
 ۱-۳-۹. قبل از سلطنت
 ۱-۳-۹. مهر چهارگوش^{۱۱۵} (شکل ۱۰۲) به سجع:

هو
 ولیعهد
 ۱۳۲۴

شکل ۱۰۲

اثر مهر فوق بر روی سندی به تاریخ صفر ۱۳۲۵ ملاحظه شد.

۲-۱-۳-۹. مهر چهارگوش انگشتری^{۱۱۶} (شکل ۱۰۳) به سجع:

سلطان احمد
 ۱۳۲۴

شکل ۱۰۳

۳-۱-۳-۹. مهر چهارگوش^{۱۱۷} (شکل ۱۰۴) به سجع:

هو الله تعالی شانه
 ولیعهد
 سلطان احمد
 ۱۳۲۴

شکل ۱۰۴

۲-۳-۹. دوره سلطنت احمدشاه:
 ۱-۲-۳-۹. مهر چاپی دایره با نقش تاج و شیر و خورشید^{۱۱۸} (شکل ۱۰۵) به سجع:

۱۱۵. کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. بخش خطی، سند شماره ۱۹۰

۱۱۶. همان، سند شماره ۱۸۹

۱۱۷. همان، سند شماره ۱۹۸

۱۱۸. سازمان اسناد ملی ایران. نمایشگاه اسناد (تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۱)

السلطان بن السلطان بن السلطان بن السلطان
سلطان احمدشاه قاجار

شکل ۱۰۵

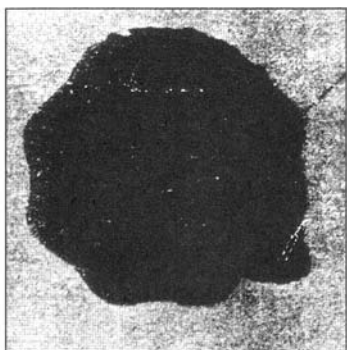
۲-۲-۳-۹. مهر خشک به طرح طغرا روی پاکت^{۱۱۹} (شکل ۱۰۶) به سجع:

سلطان احمدشاه قاجار
۱۳۲۷

شکل ۱۰۶

۳-۲-۳-۹. مهر چاپی دایره (شکل ۱۰۷)، مخصوص چسباندن در پاکت^{۱۲۰} به سجع:

سلطان احمدشاه قاجار

شکل ۱۰۷

۱۱۹. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، ضمیمه سند شماره ۷۵۰۸

۱۲۰. همان، سند شماره ۷۵۰۸

۹-۳-۲-۴. مهر چایی دایره با نقش تاج و شیر و خورشید^{۱۲۱} (شکل ۱۰۸)، به سجع:

شکل ۱۰۸

السلطان بن السلطان بن السلطان
سلطان احمدشاه قاجار

۹-۳-۲-۵. مهر چایی دایره با نقش شیر و خورشید^{۱۲۲} (شکل ۱۰۹)، مخصوص
چسباندن در پاکت به سجع:

شکل ۱۰۹

السلطان بن السلطان والخاقان ابن خاقان السلطان
سلطان احمدشاه قاجار

۹-۳-۲-۶. مهر چهارگوش کلاهک دار^{۱۲۳} (شکل ۱۱۰) به سجع:

شکل ۱۱۰

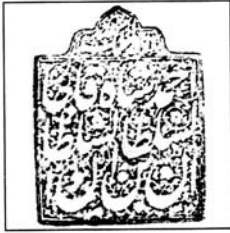
الملک لله
خواست یزدان تا شود آباد ملک از عدل و داد
خاتم شاهی بسلطان احمد قاجار داد
۱۳۳۲

۱۲۲. همان، ضمیمه سند شماره ۲۱۹۴۹ق

۱۲۱. همان، سند شماره ۲۱۹۴۹ق

۱۲۳. همان، سند شماره ۵۷۳۳

۹-۳-۲-۷. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۱۲۴} (شکل ۱۱۱) به سجع:

شکل ۱۱۱

الملک لله

السلطان ابن السلطان احمد شاه قاجار

۱۳۳۲

۹-۳-۲-۸. مهر چهارگوش کلاهک‌دار^{۱۲۵} (شکل ۱۱۰) به سجع:

شکل ۱۱۲

هو الله

السلطان احمد شاه قاجار

۱۳۳۲

اصل نقش دو مهر شکل‌های ۱۱۱ و ۱۱۲ در قابی در مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران وجود دارد که در زیر آنها نوشته شده است:

به میمنت و مبارکی مهر آثر اعلیحضرت اقدس همایون ارواحنا فداء بر حسب امر مبارک والاحضرت اقدس نایب‌السلطنه دامت شوکتہ در تاریخ شهر رجب بارس‌نیل ۱۳۳۲ بیداقل السادة سيد ميرزا آقاي حکاک اتمام پذیرفت.

۹-۳-۲-۹. مهر چاپی^{۱۲۶} (شکل ۱۱۳) به رنگ‌های طلایی یا مشکی یا سبز، به سجع:

شکل ۱۱۳

سلطان احمد شاه قاجار

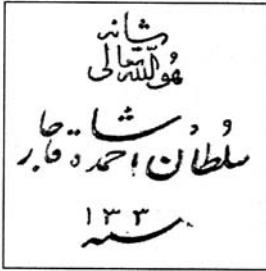
۱۳۳۳

۱۲۵. همان، سند شماره ۶۸۹۰

۱۲۴. همان، سند شماره ۶۳۶۸

۱۲۶. همان، سند شماره ۶۶۷۶

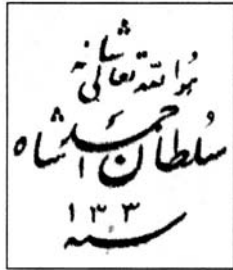
۹-۳-۲-۱۰. مهر چاپی^{۱۲۷} (شکل ۱۱۴) به سجع:

شکل ۱۱۴

هو الله تعالی شانہ
سلطان احمد شاه قاجار
سنه ۱۳۳۳

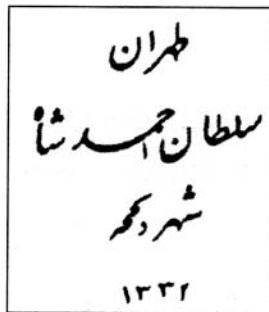
۹-۳-۲-۱۱. مهر چاپی^{۱۲۸} (شکل ۱۱۵) به سجع:

شکل ۱۱۵

هو الله تعالی شانہ
سلطان احمد شاه
سنه ۱۳۳۳

۹-۳-۲-۱۲. سربرگ چاپی^{۱۲۹} (شکل ۱۱۶) به سجع:

شکل ۱۱۶

طهران
سلطان احمد شاه
شهر
۱۳۳۳

۱۲۷. «اسناد و مدارک». آینده، س ۸، ش ۸ (آبان ۱۳۶۱) ص ۵۳۸.

۱۲۸. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، سند شماره ۶۶۸۸

۱۲۹. همان، سند شماره ۶۵۰۹

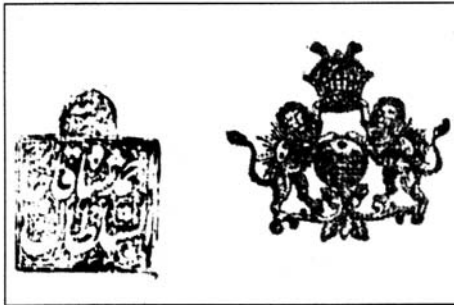
۱۳۰ به سجع: ۱۳-۲-۳-۹

الحمد لله الغنى المجيد

چون که ایزد خواست رونق باز یابد ملک و دین

نام سلطان احمد قاجار شد نقش نگین

۱۴-۲-۳-۹. نقش چاپی اج و دو شیر و خورشید، به دو شکل^{۱۳۱} (شکل‌های ۱۱۷ و ۱۱۸) و به رنگ‌های آبی یا سبز یا طلایی.

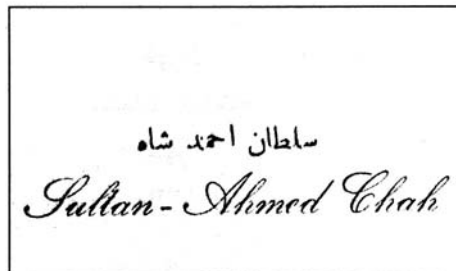

شکل ۱۱۸

شکل ۱۱۷

۱۵-۲-۳-۹. کارت چاپی^{۱۳۲} (شکل ۱۱۹) با نوشته فارسی و انگلیسی:

سلطان احمد شاه
Sultan-Ahmed Shah

شکل ۱۱۹

۱۳۰. مهدی بامداد، ج ۱، ص ۸۹

۱۳۱. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، اسناد شماره ۶۸۹۰ و ۵۴۴۰.

۱۳۲. همان، ضمیمه سند شماره ۵۱۱۴ق

۴-۹. محمدحسن میرزا ولیعهد تولد ۱۲۷۹ فوت ۱۳۲۱
۱-۴-۹. مهر چهارگوش^{۱۳۳} (شکل ۱۲۰) به سجع:

شکل ۱۲۰

هوالعزیز
ولیعهد
۱۳۳۲

۲-۴-۹. مهری^{۱۳۴} (شکل ۱۲۱) به سجع:

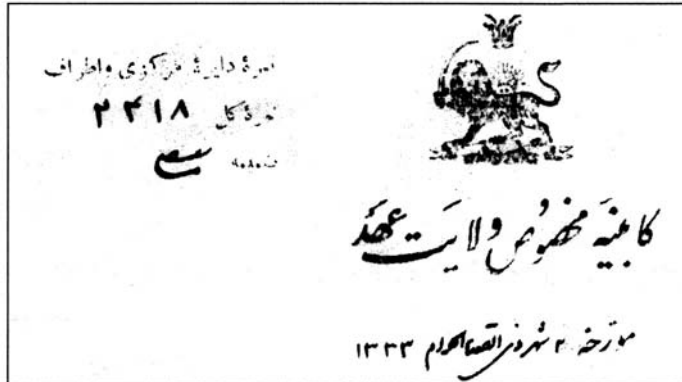
شکل ۱۲۱

کابینه مخصوص ولایت عهد
۱۳۳۳

۳-۴-۹. سربرگ چاپی با نقش تاج و شیر و خورشید^{۱۳۵} (شکل ۱۲۲) به رنگ آبی یا
مشکی و به سجع:

نمره دایره مرکزی و اطراف
نمره کل
ضمیمه

کابینه مخصوص ولایت عهد
مورخه ۱۳۳۳

شکل ۱۲۲

۱۳۴. همان، سند شماره ۶۴۴۵

۱۳۳. همان، سند شماره ۶۶۷۷

۱۳۵. همان، سند شماره ۶۶۷۷

۴-۴-۹. سربرگ چاپی روی پاکت با نقش تاج^{۱۳۶} (شکل ۱۲۳) به سجع:

شکل ۱۲۳

دفتر مخصوص ولایت عهد

۵-۴-۹. سربرگ چاپی با نقش تاج و شیر و خورشید^{۱۳۷} (شکل ۱۲۴)، به رنگهای

طلایی یا مشکی و به سجع:

شکل ۱۲۴

ولایت عهد

۶-۴-۹. سربرگ چاپی با نقش تاج و شیر و خورشید به رنگ طلایی یا مشکی و به سجع^{۱۳۸}:

رقم مبارک

کابینه مخصوص ولایت عهد عظمی

مورخه ۱۳۳

نمره

۷-۴-۹. سربرگ چاپی با نقش تاج و شیر و خورشید به رنگ آبی و به سجع^{۱۳۹}:

مورخه نمره

ولایت عهد

۱۳۷. همان، سند شماره ۵۹۴۶

۱۳۶. همان، ضمیمه سند شماره ۶۶۷۷

۱۳۸. مجموعه اسناد شخصی آقای محمود علمی

۱۳۹. همان

۸-۴-۹. سربرگ چاپی با نقش تاج و شیر و خورشید به رنگ آبی و به سجع^{۱۴۰}:
نمره مورخه

کابینه ولایت عهد

۹-۴-۹. سربرگ چاپی با نقش تاج به رنگ آبی و به سجع^{۱۴۱}:

کابینه مخصوص ولایت عهد

مورخه ۱۳۳

نمره

۱۰-۴-۹. سربرگ چاپی با نقش تاج و شیر و خورشید به رنگ آبی و به سجع^{۱۴۲}:

نمره

مورخه ۱۳۳

کابینه مخصوص ولایت عهد

۱۱-۴-۹. سربرگ چاپی با نقش تاج و شیر و خورشید به رنگ مشکی و به سجع^{۱۴۳}:

صادر

نمره کل

محل مخاطب

کابینه ولایت عهد

کارتون

ضمیمه

دوسیه

اسم نویسنده

نمره قبل

۱۳۳۴ هجری قمری

شهر

بتاریخ

۱۲-۴-۹. سربرگ چاپی روی پاکت با نقش تاج و شیر و خورشید^{۱۴۴} (شکل ۱۲۵) به

سجع:

کابینه مخصوص ولایت عهد

شکل ۱۲۵

۱۴۱. همان

۱۴۰. همان

۱۴۳. همان

۱۴۲. همان

۱۴۴. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، ضمیمه سند شماره ۶۶۷۳